

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE
CATALUNYA

1919

VOLUM XXIX.È

BARCELONA

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ» : RAMBLA DE CATALUNYA, 24

1919

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Escalació al Biciberri Septentrional

(3,004 metres)

EN venir a parlar d'una de les poques escalades de que ha estat objecte el pitó més difícil d'ésser vençut de la Gran Serralada del Montarto de Caldes, no soc trobat millor començament que dir quelcom de la seva història, molt interessant per cert ja que eu desenrotllar-la anem a tractar de la més enesprada branca d'un dels macius orogràfics de major importància de nostre Pireneu, ignorat per espai de nombroses anyades.

«L'Aneto ha estat vençut, escriu en 1906 M. Le Bondidier, fa 14 anys, el Posets fa 10 anys, el Vinyemal fa 44 anys, el Neouvieill fa 19 anys, el Balaitous fa 41. Vençuts també el Perdiguero, el Pic Llonc, el Marboré, el Montcalm, el Cilindre..., etc... etc... Veu's aquí que han passat 64 anys que Ramond ha escalat el Mont Perdut: 64 anys de pireneïsmes d'exploració».

«I no obstant això, continua dient el mateix autor, hi ha en els Pireneus, en l'any 1866, un maciu tan poc conegut com el centre de l'Àfrica o les muntanyes de la Lluna».

«Els molts excursionistes que pujaven a l'Aneto ja en aquelles èpoques, el tenien de veure a la força, frapant la seva curiositat, mes en preguntar als guies de Luchon quines eren aquelles muntanyes, entre la vergonya de no contestar i llur orgull professional, inventant-se el nom contestaven: És el Mont Blanc; cosa aquesta molt més senzilla, com molt bé ens diu Packe, que és el que això refereix, que anar a aprendre de la gent del país que aquella serra era el Montarto».

Fins aquí amb aquestes o semblants paraules, el posseïdor de la

millor biblioteca pirenenca, aquell incansable escrutador de l'història dels cims de les muntanyes i pacientíssim comprobador de les rutes i ascensions de llurs visitadors. Gràcies a ell hem pogut saber quelcom d'aquells que en l'escalació del Biciberri ens havien precedit, puix sense el seu historial de les ascensions i exploracions del Montarto, haguérem trobat llurs noms i llurs fets envoltats per la nebulosa, que va fer dir al comte Russell que: «amb tot i conèixer personalment tots els vencedors d'aquells nombrosos pitons, quin neguit no em soc donat perseguint-los a preguntes per arribar a desenredar els noms i la topografia de totes aquelles dents de serra! Mes no n'hi pogut sortir, puix la discòrdia i les contradiccions regnen en tota la línia: és l'anarquia». Línies aquestes la lectura de les quals, va despertar en l'esperit investigador d'En Le Bondidier, desitjos grans d'apaivagar aquelles discòrdies, de posar en clar la certesa de tals contradiccions, desenredant així el fil de la veritat del capdell embolicat de les narracions, filles d'excursionistes, descobridors intrèpits assedegats de glòria, perdut en mig d'aquell caos laberíntic d'agulles enesprades.

Veu's aquí perquè en Juliol de 1905, vessant el seu carnet per la munió abundosa de les emboirades ressenyes dels seus predecessors, s'encaminà a estudiar-les, aclarir-les i comprobar-les damunt del terreny i allí davant d'aquella Natura selvatge, apareix a la seva imaginació la visió clara dels fets, naixent a la llum d'entre aquelles tenebres anàrquiques la veritable història de la serra del Montarto, des de la seva inscripció en la carta de les Muntanyes Maleïdes pel que en temps llunyans encara tenia que ésser el seu primer explorador, l'anglès Packe.

Essent el Biciberri part integrant d'aquest maciu orogràfic dels Pirineus centrals, fàcil serà comprendre els estrets lligams que han d'unir les històries llurs, tan forts e inseparables com les crestes granítiques que van de l'un a l'altre.

Tal és, doncs, la causa de que cregui ésser la seva narració el millor començament d'aquesta ressenya, malgrat ésser per a molts de vosaltres tasca pesada el tenir que oir-la.

Mes abans crec del meu deure fer-vos conèixedors de l'escenari grandios, on foren escenes viscudes els episodis de la mateixa, fent l'exposició ràpida de la situació geogràfica i de la topografia d'aquell maciu el qual cim més alt és el Comoloformo, vestit de gels eternals.

Orientada de nord a sud la seva aresta principal envia crestes de cimera dentellades a l'est vers el Noguera de Tort en la vall de Caldes de Bohí i a l'oest vers el Noguera Ribagorçana, col·lectors quasi

unics de les aigües de ses ferestegues vessants. Sols al nord on confronta amb la gran regió lacustre de Rius és tributària del Garona vers l'Aran per la vall d'Arties.

Damunt l'estany de Mar, vetllant la seva solitud s'aixeca el pitó més septentrional i encrespat del nucli principal de tota la serralada, el pic anomenat Biciberri, 3004 per la seva altitud damunt el nivell de mar, del que vers al nord-est es desprèn per a termenar en el port de Güellicrestata la serralada de la Tumeneia (xemaneia), mentre pel nord-oest altra cresta va a finir en el Tuc de la Comtessa, situat damunt l'Hospital de Viella a 2787 metres d'altitud, separant així la vall de Biciberri de la regió de Rius no sense haver enviat abans vers aquesta, una ramificació secundària que aïlla els estanys de Rius del de Mar donant lloc al Tuc de l'Estany a 2756 metres d'altitud, i deixar un petit collet, que permet passar d'aquells estanys al de Biciberri.

Del pic septentrional vers al sud la cresta granítica presenta un espadament esgarriat a banda i banda especialment en les parets que guaiten vers a l'est, essent el seu cimall, agombolament de blocs desordenats i destroçats pels llamps i les gelades en els llocs on l'equilibri permet que s'hi sostinguin o bé agulles i gendarmes afilats que l'han fet fins al present verge al pas de l'home, en quasi tota la seva extensió, continuant així fins topar després d'obrir-se en ella pregones bretxes com la de Trescazes, amb altre pic de poca més elevació i menys dificultat anomenat Biciberri meridional.

Amb oposició a tots els pireneïstes que han escalat aquestes crestes, en Le Bondidier, valent-se d'aparells manuals, segurament de poca precisió, ha arribat a la conclusió de que el Biciberri meridional és 16 metres més enlairat que el septentrional, atribuïnt l'equivocació dels seus predecessors a un efecte d'òptica, engany en el que ell hi haguera caigut de la mateixa manera si els aparells no l'hi haguessin dit lo contrari.

Del Biciberri meridional i cap a ponent surt una aresta que, després d'haver sofert una depressió en el coll dels Avellaners, s'enfila vers el pic dels Avellaners, denominacions que segons Fontan de Negrin donen la gent del país. No sabem quina relació poden tenir aquelles regions superiors a la del pi i de l'ave, amb els avellaners.

Més a l'oest del pic dels Avellaners, quina alçària és aproximadament de 2980 metres, es troba formant part de la mateixa cresta la Punta Senyalada del Montarto, denominació deguda a la petita torreta del seu cim aixecada per Schrader en l'any 1878 per a servir de vèrtex a la triangulació.

Aquesta estribació que fineix en la Punta Senyalada del Montarto

separa la vall de Biciberri de la dels estanys Rois i Cheminis, deixant solament com a via de comunicació de l'una i l'altra, el coll ja esmentat dels Avellaners.

Seguint la cresta del Biciberri meridional vers al sud, trajecte que per intrèpits excursionistes ha estat recorregut, s'arriba després d'atravesar una petita bretxa al punt culminant de tota la serralada del Montarto de Caldes, el pic anomenat Comoloformo, situat a 3032 i per tant 12 metres solament més alt que el Biciberri meridional.

Ultra l'estribació que finint en el Biciberri septentrional, puix com a contrafort del Comoloformo la podem considerar i que fins ara hem vingut describint, surten del mateix dues altres ramificacions o crestes de gran importància. Una cap al sud seguint l'eix principal de la serraladaque després de veure's tallada per un bretxa de no molt grans dimensions, s'enfila fins el cim de la punta de Celestin Passet a 2995 metres damunt el nivell del mar, per a finir en la punta de Lequeutre de 10 metres menys d'altitud, lloc o pic el més meridional del murallam granític axial del Montarto de Caldes en el que com acabem de veure estan arrosariats els seus més enlairats cimalls.

La distància de la punta de Laqueutre al Biciberri septentrional és aproximadament de dos quilòmetres.

La segona carena es deriva en direcció a orient fins arribar al pic batejat per Gourdon en l'any 1882 amb el nom de Comolos-Torres on es bifurca, per a anar a morir damunt la vall de Caldes.

Aquesta és, com es veu, ressenyada el més breument possible, la complicada topografia de tan accidentada regió, les quals xamoses i boniques valls reposen entre els braços colossals de la gegantina serralada, recolçant en son cor de roca esberlada, les blavenques joies dels seus estanys.

Coneixedors de l'estructura del maciu podem passar a parlar de la seva història, el qual llibre obre el pireneïsta Packe, en atravesar el dia 24 d'agost de l'any 1886 el pont que, unint les dues riberes del Noguera Ribagorçana, es trova en l'aiguabarreig d'aquest amb el riu de la vall de Biciberri, per a anar a acampar en les voreres de l'estany del mateix nom.

L'acompanyen Sir Dashwood, el Capità Annesley i tres guies porteurs. El dia següent són abandonats pel capità que és despedeix d'ells per a retornar a Luchon. En Dashwood i En Packe ascensionen.

Desitjant passar a la vall de Caldes, guaiten des de l'estany de Biciberri el pas d'aspecte més fàcil i es dirigeixen vers el coll dels Avellaners, des d'on s'enfilen al Biciberri meridional, afirmant, de la

EL PIC DE BICIBERRI, DES DE MONTARTO D'ARAN

pàg. 12

CRESTA SUPERIOR DE BICIBERRI

pàg. 12

ESTANY SUPERIOR DE BICIBERRI

pàg. 12

CRESTA DEL BICIBERRI MERIDIONAL

pàg. 13

PANORÀMICA DES DEL PIC DE BICIBERRI. MONTARTO D'ARAN I ELS COMOLOS

PANORÀMICA DES DEL PIC DE BICIBERRI. ESTANYS DE RIUS I DE MAR

mateixa manera com més tard ho feren els germans Spont, en l'any 1898 i Descams en 1901, que el pic més alt de la cresta del Biciberri és el més septentrional, en contradicció amb ço dit per en Le Bondidier.

D'allí davallen pel glacièr de Comoloformo i se'n van a Caldes per la ribera del riu Malo. Aquest pirineïsta no parla per res del Comoloformo que tenia que veure a la força. Tres anys després en Russell, procedent de Luchon, pernocta a la tercera nit, en l'Estany de Biciberri i el dia següent fa l'ascensió d'un pic, separat com diu ell, per un coll del maciu central, que no és altre que el cim dels Avellaners, pensant-se haver escalat el Biciberri septentrional.

En l'any 1874 l'enginyer espanyol Monnet estaciona el pic que els pastors de la regió anomenen Biciberri a 2952 metres d'altitud, pic que quatre anys després rebrà el nom de Punta Senyalada del Montarto en construir-hi Schrader una torreta per a la triangulació.

Dos anys després de Monnet, Gourdon, corprès per la visió del Montarto de Caldes, acompanyat d'en Fabre i d'en Laurent, havent pujat per primera vegada al Montarto d'Aran intenta escalar el Comoloformo. De l'estany dels Cavallers es dirigeixen a atacar el flanc oriental del pic, atravesant una bretxa o coll situat en la cresta nord-est de l'aresta que es deriva vers a llevant del Comoloformo, mentre en Gourdon, més valent, escala el pic que anomena de Comolos Torres, situat damunt de l'estany gelat del glacièr de Comoloformo. Passat el coll de Torres davallen per a envestir els escarpaments septentrionals del que ells es figuren ser el pic 3032, assolit el qual les boires no els hi permeten contemplar cap a ponent el veritable punt culminant de la serralada, no havent fet altra cosa que pujar a una extremitat oriental de la cresta. La seva ruta ha esdevingut més tard clàssica per a escalar el cim de Montarto.

L'any següent Lequeutre emprèn l'ascensió pel lloc més difícil, naturalment sense saber-ho, passant pel cercle de Lebriquito i pujant a un dels pics més enlairats de la cresta meridional del Comoloformo, cim que des d'aleshores porta el nom del seu descobridor. Creu també com en Gourdon trobar-se en el veritable cim, divisant vers el nord dos pitons que el guia diu ésser inaccessibles i que segons ell porten també el nom de Formo. Enric Passet que l'acompanya prova de seguir en aquella direcció la cresta mes als 20 minuts, es veu deturat per un obstacle infranquejable, com ell el califica, que no li permet passar.

Passen cinc anys i el Comoloformo no es deixa vèncer fins que en 1882 en Brulle, juntament amb els guies Bazillac i Celestí Passet, pugen al pic de Laqueutre, passat el qual els hi comencen les dificul-

tats en volguer seguir la cresta, trobant una gran llosa de cinc metres amb forta inclinació vers l'est i de gran poliment abans d'arribar a un pic que batejen amb el nom de Celestí Passet. Després d'haver deixat enrera aquest, tenint que utilitzar imprescindiblement la corda, es veuen obligats a tirar aquesta damunt una petita bretxa d'uns 3 ó 4 metres d'amplada, travessant-la fent contracció penjats de les mans a gran alçada. Aquest és el darrer obstacle que els hi va sortir al pas, perquè d'allí arribaren amb facilitat i per primera vegada al cim del Comoloforno.

Des de Packe, setze anys es necessitaren per a que el Comoloforno pogués ésser vençut i disset n'havien de transcórrer per a que el Biciberri septentrional ho fos també. A l'any 1899 el día 6 d'agost una caravana composta pels germans Spont i el comte Nils de Barck, acompanyats pel guia Sansuc, atacaven pel nord-est les enesprades parets d'aquest enlairat pic, el més difícil de la serralada del Montarto. Mes aquest continuava defensant-se.

L'any darrer els mateixos excursionistes, encara que sense el comte Nils de Barck, l'havien contemplat des de la Tuca de l'estany de Mar, a la qual eren els primers de pujar-hi, i des del Biciberri meridional, afirmant com en Packe, que aquell era més alt que aquest.

Fallida pel nord-est la seva temptativa, com ja podien preveure si s'ho haguessin mirat bé, al dia següent assolien el cim pel mateix lloc, que explicarem després per a la nostra escalada, continuant creient que era el més alt.

A l'any següent en Fontan de Negrin, seguint després de trenta-un anys les traçes d'En Russell, s'equivoca com aquest anant a parar al pic dels Avellaners quan es creu trobar-se en el Biciberri septentrional, pujant el 1901 al meridional en quin pic En Brulle havia de trobar en el vinent istiu, procedent dels Encantats, les cartes deixades pels germans Spont vint anys enrera.

La segona ascensió al Biciberri 3004 o septentrional fou practcada pel caçador d'isarts Pau Peita amb en Celestin Passet i en Trescazes, l'any 1905 venint de Colomers. Pujen per la ribera del riu Malo i s'enfilen per la cresta nord-est que, segons ells, és fàcil. En davallar vers l'estany de Biciberri prenen, en un moment de dolenta inspiració, la cresta meridional i sols amb els genolls ensangrentats i les mans destroçades arriben al peu de la muralla. Aquests valents excursionistes el día 20 de juny del mateix any es dirigeixen a l'estany gelat de Comoloforno des d'on ascensionen una bretxa situada entre el dos Biciberri, més propera al meridional i pujant fàcilment a n'aquest segueixen la cresta, cosa que segons ells demana una atenció

contínua, fins arribar al cim del Comoloforno, tornant pel Biciberri meridional i coll dels Avellaners a l'estany de Biciberri. El guia Trescazes, que es va quedar en la bretxa, guardant els trastos, mentre els altres pujaven al Biciberri meridional, per a estalviar-se camí, es deixa relliscar des d'allí per la congesta i és el primer que sense passar pel coll dels Avellaners va des de la vall de Caldes a la de Biciberri, prenent des d'aleshores el seu nom aquella bretxa.

El mateix any es portà a cap la tercera ascensió al Biciberri 3004 per en Le Bondidier, el qual afirma que es 16 metres més baix que el meridional, posant en clar, com vàrem indicar en començar, els itineraris dels seus antecessors.

Per fi i per a acabar aquesta narració històrica ¹, en l'any de 1915 una colla de catalans, companys nostres d'aquest centre, apareixen, pel collet que uneix la vall de Biciberri amb la regió lacustre de Rius, i davallen a pernoctar sota la tenda prop de l'estany de Biciberri després de haver provat la cresta del pic septentrional que va vers el Tuc de la Comtessa, com els germans Spont en 1899. Aquesta caravana està composta per Mn. Jaume Oliveras, en Rigol i en Narcís Cuyàs. El dia següent ascensionen, però creient que la cresta seria en general practicable, emprenen la escalada massa a la dreta del pic per un canal que es troba entre els dos pitons de l'aresta que uneix els dos Biciberri. Un cop al cim es troben el pas barrat per uns gendarmes de roca, i amb tot i trobar-se a uns 200 metres del cim han de tornar enrera, arribant a l'estany amb preludis de tempesta que en dies successius els impideix repetir l'escalada davallant a l'Hospital de Viella.

Així doncs arribem a l'any 1916 en que nosaltres, sense conèixer res més que de nom l'existència de un Biciberri, sense cap donada per part dels habitants de la regió, que res ne saben a no ésser que no s'hi pot pujar, ignorants de tot lo que acabem d'esmentar, amb un dia, això sí, esplèndid, contrastant amb l'emboirament i pluja dels darrers, ens encaminavem amb provisions de boca res més que per a aquell dia, Noguera Ribagorçana avall, per a travessar als 30 minuts com Packe cinquanta anys enrera, la palanca que, unint les dues riberes, condueix a la entrada de la vall de Biciberri.

Aquí comença, doncs, la ressenya de la nostra excursió ².

¹ Per haver-nos descuidat, com direm més endavant, de registrar les targetes en el *cairn*, si és que n'hi han, car no el remoguèrem, desconeixem les ascensions verificades des de 1906 a 1916. Esperem que algú completi aquest historial.

² Composaven l'expedició els germans Ramir i Isidre Puig i el que firma el present treball, acompanyats del guia de Benasc Daniel Mora, el qual com els demás era la primera vegada que recorria aquelles regions.

Entre gegantins avets de dimensions exagerades, s'endinsa el camí sempre vorejant el riu de Biciberri. Aquest és de corrent rapidíssim, quasi saltant continuament formant de tant en tant sallents espumosos de bonic aspecte, que enquadren amb l'exuberant i luxuriosa vegetació que els envolta.

Les allaus produeixen dintre d'aquella espessetat grans destroços, trobant-se cadàvers d'arbres centenaris arrencats amb tota s'arrelamenta, extreta de la terra. La seva color blanquinosa contrasta amb la foscor dels vius. En els dits llocs el sòl, desproveït de protecció, es veu descarnat per les aigües i les roques surten al descobert.

En un d'aquests apilotaments de roques arrodonides perdérem el camí, cosa veritablement perillosa en aquelles selves, en què les roques, els troncs podrius dels arbres caiguts omplerts de groixudes i mullides moltes i l'abundor de les falgueres, arriben a desconcertar de tal manera que sols després de fer equilibris damunt els troncs ajeguts, per a no ensorrar-se fins a la cintura dintre la humida fullaraca poguérem retrobar-lo prop ja de la cascata de Biciberri per on desaigua l'estany d'aquest nom. Allí la pendent del camí augmenta d'una manera considerable, guanyant, mullats per la polsina del caient, el murallam que conté les blau-verdoses aigües d'aquell pregon llac.

Assolit se'ns presenta de sobte, digne de mirar-se en les seves transparències, tremoloses pels salts de les matineres truites, la cresta dentellada del Biciberri, sense poguer apreciar els detalls dels seus fonaments pel lluminós contrallum del sol que ja començava a enrogir els cims de les Maleïdes, darrera nostre. Poca estona després les aigües de l'estany eren d'enlluernadora plata.

El voregem per l'esquerra tot preguntant-nos, quin pic serà el que volem escalar. Les esquelles d'un nombrós ramat d'ovelles s'escolten al fons, esperant l'assecament de l'herba. Un vell pastor, ens ve a rebre de dintre una englebada cabana oferint-nos la bota del vi. És un vell xarraire que aquell dia deixa la muntanya puix ja és finida la temporada, i ve l'hivern.

— On és el Biciberri? li pregunto.

— No es veu pas des d'aquí l'estany, em contesta. Pujeu per aquesta planera canal, tombeu cap a l'esquerra i allí el veureu sense perill de confusió. S'hi puja fàcilment. Cada any i venen els soldats.

Vaig quedar-me tot parat. Mn. Jaume Oliveras m'havia dit que en arribar a l'estany quedava el pic al fons del mateix un xic a l'esquerra. Per lo que tot seguit pregunto:

— Escolteu, bon home, voleu dir que no es aquell d'allí baix,

perquè un excursionista que va venir el darrer any aquí, em va dir que quedava al davant de l'estany un xic a l'esquerra.

— Oh, a n'aquell pic no s'hi pot pas pujar. Es un mal país.

Amb aquesta contestació el deixàrem, seguint caminant, el guia i els meus companys amb la decisió d'anar cap on el pastor ens havia dit. Mes les paraules, que amb tanta certesa m'havia dit Mn. Oliveras, no em deixaven la imaginació tranquil·la, fins que aturant-los:

— Estic segur, els hi dic, qui si Mn. Oliveras hagués volgut dir la Punta Senyalada del Montarto, pujant-hi com fàcilment hi han pujat els soldats del cos topogràfic, ell no s'haguera quedat pel camí. A més, que prou m'ho va dir ben clar. Demés el mapa de l'Interior francès fa distinció entre el Biciberri i la Punta Senyalada i el que ell anomena Biciberri es més aviat aquell, que el que ens ha indicat el pastor.

Aleshores en Daniel Mora va dir:

— Quan amb en *José* tornàvem per Rius de Caldes ell m'havia dit moltes vegades que allò era el Biciberri.

En vista d'això, vaig dir:

— Soc del parer, amics, de pujar a n'aquell, tant si és el Biciberri com si no ho és, car sembla que de totes maneres la seva escalada serà més interessant que la de la Punta Senyalada.

I tal dit, tal fet.

Deixant enrera l'estany gran de Biciberri, emprengueren la pendent suau que condueix fins l'estany petit del mateix nom.

No tarda en perdre's tot rastre de vegetació arbòria, finint els *rododendrons*, la representació de l'arbustiva.

L'estany petit o superior de Biciberri, a una mitja hora de l'altre, està situat en el fons d'un reduït cercle, les parets frontals del qual són talladíssimes i de regular alçària.

Alguns blocs de glaç contrastaven amb la foscor de ses aigües.

Sense passar a tocar-lo, embrenem la pujada, englebada en començar, per la vorera esquerra d'un petit corrent d'aigua, que pel nord-est va a morir en el dit estany.

Travessem-lo per a guanyar les granítiques banquetes que serveixen de fonament i base a la cresta, quines espedades parets s'aixequen damunt nostre, dominant-nos majestuoses. Ens trobem sobre el cercle de l'estany superior, fruint una vista deliciosa damunt la vall de Biciberri i el maciu de les Maleïdes, vers a ponent. Cap a migdia apareix el coll dels Avellaners i el pic d'aquest nom, albirant-se un xic més cap a l'oest, la Punta Senyalada del Montarto.

A curta distància cap al nord, la cresta que del Biciberri septentrional, va parar al Tuc de la Comtessa, ens limita la vista.

Esmorsem vora un broil d'aigua, en una espècie de superficial torrent que, obert entre banquetes de granit, procedeix del collet que serveix de camí per a passar de l'estany de Mar a la vall de Biciberri.

El sol comença a il·luminar les parets que tenim d'escalar, les quals fins aleshores, restaven fosques i a contrallum.

Llurs detalls, malgrat l'escorç en què les tenim de mirar, es fan més clars i precisos.

El temps no ens manca, car feia tres hores i mitja que havíem sortit de l'Hospital de Viella, i per tant ens vaga discutir per on hem d'empendre l'escalada.

Posats d'acord, descarregats de les motxilles, tornem a empendre la pujada, que es molt forta, fins a posar-nos en contacte amb la congesta que recolzada al peu de la cresta, fa de garlanda ornamental en la façana d'aquella immensa catedral de gòtiques puntes.

Travessats els blocs irregulars de forma i dimensions de la tartera, que a faisó de *moraine* precedeixen a l'esmentada congesta, amb l'ajuda dels piolets, car la neu es dura (no hi ha tocat encara el sol) i la inclinació gran, ens traslladem al peu de la paret.

En aquell moment ens trobem al començ d'una canal, situada un xic a la dreta del pic (des del lloc on som) i per tant al sud-oest del cim, que era precisament la que d'enfora nosaltres havíem escollit.

L'ascensió de la canal és al principi quelcom dificultosa, car es tenen de salvar alguns blocs de dimensions grans, amb pocs punts per a agafar-se amb les mans.

Després tot va bé, guanyant-se ràpidament en alçada, la qual no tarda en fer-se considerable, mancant tenir el cap poc propici a vertígens, que és l'única cosa necessària per a aquesta mena d'acrobatismes excursionístics.

Fent excepció d'alguns trossos, en que el pis no té gaire ferma per a assentar-hi amb seguretat els peus, s'arriba fàcilment o amb pocs treballs a la cresta, precisament en un lloc a manera de collet.

Estem a 100 metres aproximadament del pic. Enardits per l'èxit i per la seva propera visió ens embarquem damunt la cresta; passem sense adonar-nos del perill, penjats uns tres metres solament per les mans, per la dreta (vers a llevant) un bloc que ens estorba el pas i quina cara, per dit cantó, és tallada a pic fins una fondària de 300 a 400 metres, i ja som al pic, coronat per un *cairn* de pedres, que fa temps no ha estat remogut.

Passada l'emoció del primer moment, omplert l'esperit de la satisfacció que dona el triomf, amb quín gust i plaer íntim es contempla el panorama des d'un pic del que se sab han estat pocs els conqueridors!

ESCALANT EL PIC DE BICIBERRI

ESCALANT EL PIC DE BICIBERRI

Als nostres peus, vers el nord, el solitari estany de Mar recolzat tranquilament entre la Tumaneia de pitons afiladíssims, poc coneguts, i la Tuca de Mar, contraforts ambdós derivats del pic que acaben de vèncer.

Més llunyanament el Montarto d'Aran, la vall d'Aran i els plans de França.

Cap el nord-oest, la desèrtica regió de Rius i el port de Viella.

Més a ponent el maciu majestuós de les Maleïdes, en qual cim culminant no feia molts dies hi havíem escrit nostres noms.

Sota nostre, vers l'oest, tota la vall de Biciberri amb llurs dos formosos estanys, situats riallers entre el Tuc de la Comtessa i la Punta Senyalada, de fàcil escalada.

El port de Caldes amb els seus estanys i les típiques agulles del Travessany, la regió lacustre de Colomers i la Ratera s'albiraven vers el nord-est. I més a llevant els Comolos presidint solemniais la vall de Caldes.

Llunyanament per aquesta part, els Bassieros, les agulles de Saburedo i, perdent-se en la calitxa, la pica d'Estats.

I si encisador era el que acabem d'esmentar, què direm de la grandiositat i masclera del maciu del Montarto de Caldes que tan a prop i vers a mitgjorn contemplàvem?

Del punt on estavem, sortia vers el Biciberri meridional una encrepada cresta, verge encara, eritzada de blocs gegantins, barreres fins ara, infranquejades per l'home, continuant-se en aquell punt, fent colzer, cap a ponent amb el pic culminant de la serralada, el Comoloforno.

Una gelera amb esplendors àrtiques, s'extèn als peus del Comoloforno en el seu vessant nord, en la part baixa de la qual uns estanys mig gelats com ulls de fada a mig cloure, reflexen la blancor llur i la blavor del cel.

De l'encís d'aquella màgica visió, mai assolida per la més exaltada fantasia, ens en tregué el guia apressant-nos per a emprendre la davallada.

Fetes les panoràmiques de reglament i deixats nostres noms i el del Centre sota unes pedres ¹ prop del *cairn* que un descuit, del que sempre me n'empenediré, va fer que no remoguessim en busca de targetes, tornàrem a embarcar-nos en la cresta per a anar a dinar on teniem les motxilles.

¹ Nostres firmes, sense protecció de cap mena, varen depositar-se, escrites amb llapis, sota unes pedres, col·locades prop del pilot ja existent i en direcció de ponent.

La davallada fou feta ràpidament, no tenint de passar penjats en començar, per haver trobat altre pas, i introduïnt una variant sense importància en finir prop de la neu.

Les fotografies, millor que les nostres paraules, donaran idea exacta del lloc per on practicàrem l'escalada el qual tenim per el millor, essent el seguit, segons més tard aprenguérem per En Le Bondidier i la caravana dels germans Spont, i de l'encert en trobar-lo depèn el què vàries expedicions de compatricis nostres no hagin pogut conquerir el Biciberri septentrional fins el moment d'escriure aquestes ratlles, quasi tres anys després de la nostra escalada.

Reforçats els nostres cossos, que ja ho necessitaven, no tardàrem gaire en arribar altra volta al formós estany de Biciberri, les quals aigües daurava el sol en posta i en les què les truites, fent quelcom d'sport, abans d'anar-se'n a dormir, hi descrivien cícrcols concèntrics d'enlluernadors reflexes, com d'auri metall fos.

Les ovelles ja no hi eren i tot restava en silenci.

L'encís atraient de l'hora capvespral va fer deixar amb recança aquell paradís, en seguir el peregrinatge vers regions per nosaltres noves i per tant ignorades. Es l'eterna cançó de l'excursionista, deixar un encís, en busca d'un altre.

JOSEP M.ª SOLER COLL

Notícies documentals d'antics camins, viatgers i viatges

CONVENIA aplegar els documents antics que ens parlessin de la construcció dels camins, dels ponts i dels guals o que ens en donguessin simplement una referència toponímica; les indicacions documentals de les pedres miliars i dels hostals i hospitals dels vianants; les relacions i memorials de les despeses de camí, els itineraris seguits i les distribucions de jornades; els pelegrinatges; les *patents de sanitat*, els *passaports* i altra documentació de guiatge. Cap altre lloc ens ha semblat mes apropiat que el BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA per a encap-

- E a 25 de dit per lo dinar a Bellpuig paga setze sous. ll. .xvi. s.
- Mes, dit die arriba en Lleyda y estigue dit Joan Sala per sperar lo virrey fins al dijous a dinar per lo qual temps paga al hosta per minjar, aposento y servici, tres lliures y vuyt sous.iii. ll. .viii. s.
- Mes, lo dijous vespre en Fraga per lo sopar y llits y per la civada de les cavalcadures y servici setze sous y sis diners. ll. .xvi. s. .vi.
- Mes, divendres en Candanos a la dinada, paga divuyt sous y mitg ll. .xviii. s. .vi.
- Mes, dit die per lo sopar que feu a Burjalaros paga dotze sous y sis diners. ll. .xii. s. .vi.
- Mes, lo dissapte per lo dinar que feu en Ossera paga dotze sous. ll. .xii. s.
- E dit dia per lo sopar en Çaragoça, deu sous. ll. .x. s.
- Mes, quiscun dia que dit Joan Sala estigue en Çaragoça uns ab altres despenia per la despesa ordinaria onze reals que per desset dies que ha estat en ella serien divuyt lliures y quatorze sous. . . .xviii. ll. .xiii. s.
- Mes, paga per fer sinch copies de las lletres citatories trenta reals.iii. ll. s.
- Mes, paga per curar la mula que se ere enmalaltida vint y set sous.i. ll. .vii. s.
- Mes, paga a un peo que tramete als señors consellers de Çaragoça que venia a les quinze, lo qual havie de anar y venir ab set dies y detinguerenlo assi quatre dies, que foren onze dies, dotze lliures y quinze sous.xii. ll. .xv. s.
- Mes, paga lo dit lo die que parti de Saragoça que ere dimecres al hosta del Meson de los Reyes per aposento y servici, dotze lliures y vuyt sous. .xii. ll. .viii. s.
- Mes, dit dia a la dinada que feu a Ossera paga deu sous ll. .x. s.
- Mes, dit dia paga a la Venta de Santa Lucia per lo sopar, llits, llum y servici vint sousi. ll. s.
- Mes, dijous a Penyalba lo dit per lo dinar que feu paga dotze sous. ll. .xii. s.
- Mes, dit dia paga en Fraga per sopar, sivada per les cavalcadures y servici, attes que ls aculliren en una casa de lla lo riu, dotze reals.i. ll. .iiii. s.

Mes, paga per lo dinar que feu en Torrents y passar la barcha de Syncha, vint y dos reals.ii. ll. .iiii. s.
Mes, dona a un peo lo acompanyar de Torrents fins a Alcarras sinch reals.	ll. .x. s.
Mes, a Lleyda el venir per un dia y una nit que s detingue en Lleyda per lo riu de Segre, lo dit paga al hosta denou realsi. ll. .xviii. s.
Mes, lo diumenge al dinar paga lo dit a Bellpuig vuyt sous	ll. .viii. s.
Mes, paga lo dit per lo lloguer de una mula que ell lloga en Cervera per haver haguda de dexar la que aportava lo criat seu alli per causa de malaltia deu reals sich diesi. ll. s.
Mes, paga lo dit en casa den Alies de la Guardia per lo sopar y dormir nou reals.	ll. .xviii. s.
Mes, lo die apres a Martorell lo dit paga per lo sopar y dormir desset sous	ll. .xvii. s.
Mes, lo dit quant fou tornat per lo lloguer de les cavalcadures a compliment de trenta quatre dies set lliures y dotze sousvii. ll. .xii. s.
Summa:	.LXXXIII. ll. ii. s. .vi ¹ .

(Arx. Mun. de Barcelona: *Memorials de Comptes*).

A. DURAN I SANPERE

El poble de Montseny

EXPLICACIÓ DE LA LÀMINA DE LA SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Dessota les darreres estribacions ponentines de la serralada de Montseny s'arrauleix el llogaret soliu que porta el seu nom. Una espessor d'arbredes l'envolta i a l'esquerra d'ell les aigiues del Tordera es descapdellen sorolloses davallant de la font de Sant Marçal.

La gleva del poblat la fan totjust mitja dotzena de cases ajegudes sota el cloquer romànic de l'escaienta església. Les demés s'amaguen entre mig de la boscúria creuada de rierols, o ressurten en els caires dels pregons barrancs.

¹ Al peu del document hi ha una nota escrita d'una altra mà que diu: «Mes per trenta sinch dies que so estat fora ma casa per causa de la dita anada a raho de...».

Es troba Montseny a dues hores de Santa Maria de Palautordera, i a 500 metres sobre el nivell del mar. Des de son racer poden escometre-s anades atractives a La Costa, a Fogás, a Moscaroles i cap a Sant Marçal passant pels esqueis de Rubilar, tallada cinglera als peus de la qual bramula ressonant el riu.

L'excursionista que estima les grandiositats de la muntanya i sap sentir-ne les seves emocions, no té perquè desconèixer aquest reço beneït de la bellesa.

Bibliografia

Els llamps de la Maleïda, per Jaume Oliveras, Pvre.

Ressenya de la tràgica ascensió al Pic d'Aneto, realitzada el 27 de juliol de 1916, en la que moriren del llamp l'excursionista Adolf Blas i el guia Josep Sayó. — Segona edició. — Lluís Gili: Barcelona, 1918.

Estroncada fa temps l'edició d'aquesta relació punyent i emocionant, coberta com era tota per subscripció la present està destinada a tots aquells excursionistes o afectats a les muntanyes que no pogueren adquirir la primera. Demés, aquest llibre, destinat a més gran public, apareix tant millorat i augmentat, que no duptem en aconsellar-ne l'adquisició àdhuc a aquells que ja el posseeixen en el seu primer estat. La seva lectura n'és tant interessant com convenient i ningú s'arrepentirà d'haverla feta.

L'autor sab comunicar al lector l'emoció de què, com a testimoni de singular excepció, està imbuït; i ho consegueix sense moure's d'un estil clar i transparent com l'aigua de les fonts naixents.

Els gravats son abundosos i la matèria tractada es veurà millor per la llista dels capítols: La Maladeta, La vida a La Renclusa, L'ascensió al Pic d'Aneto, La tempesta, Dol a la Renclusa, L'aixecament dels cadàvers, Els morts del llamp, El lloc sinistre, Precisant fets, L'experiència, La flor divina, Pietós record.

Crònica del Centre

GENER DE 1919

CONFERÈNCIES. — Els dies 3, 10 i 17, el Sr. D. Josep M.ª Soler i Coll, ressenyà una excursió per la cresta de les Tempestats (Muntanyes Maleïdes).

Els dies 24 i 31, el Sr. D. Cèsar August Torras donà dugues conferències sobre les comarques naturals de Catalunya ajustades al moment present.

EXPOSICIÓ CARTOGRÀFICA DE CATALUNYA. — El dia 24 s'inaugurà en el Centre una Exposició cartogràfica de les comarques de Catalunya que obtingué un sorollós èxit. Foren en un nombre molt considerable els mapes que figuraren en aquesta Exposició, de la qual en el BUTLLETÍ se'n farà un extens estudi resum.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Des del dia 2 al 12, en el salonet d'exposicions de la Secció s'exposaren les fotografies presentades al Concurs organitzat per la Comissió de Festes i Atracció de Forasters de la vila de Rubí, amb motiu de la inauguració del ferro-carril elèctric.

El dia 12 anaren a Hostalrich, Fogàs de Tordera, Estany del Molí de la Júlia i Tordera.

El dia 26 efectuaren una excursió a Girona.

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA. — Els dies 4 i 5 un nombre molt considerable de socis d'aquesta Secció, feren una excursió geològica al cap de Salou.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA. — Els dies 5 i 6, feren una excursió a les Serres de Prades.

Els dies 12 i 19, anaren al Montseny a fer pràctiques de skis, com a entrenament pels vinents Concursos d'Esports de Neu.

El dia 26 efectuaren una excursió a Garraf i cim de la Morella.

SECCIÓ D'ENGINYERIA. — El dia 10 de desembre, a les 10 de la vetlla, el professor de l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona, N'Enric Gil Camporro, tractà en una notable conferència la metalúrgia de l'alumini i els treballs sobre la mateixa realitzats per l'Escola de Barcelona.

Amb paraula fàcil i concisa anà desenrotllant tan important tema, començant amb una exposició dels diferents procediments d'obtenció del metall lleuger i una de ben detallada del seguit pels alumnes de l'Escola en el passat curs de 1917-1918, a partir d'una bauxita facilitada per l'Enginyer-Cap de Mines de la Província de Barcelona, Sr. Fontrodona.

Passà després a la descripció dels jaciments de bauxita de La Llacuna, d'on procedien les que en dits treballs s'utilitzaren, i de les què en mostrà una bonica col·lecció així com un mapa de la regió de les mines i la llur situació relativa respecte a Barcelona.

Acabà la seva disertació amb una crida als sentiments patriòtics dels catalans per a que desemborsin els seus cabals i es llencin a l'explotació de la nova indústria, desconeguda en absolut a Espanya, per a que així alhora que contribuïrien a augmentar la riquesa del país proporcionarien dies venturosos i de glòria per a la Pàtria.

El distingit conferenciant, que il·lustrà la seva peroració amb gran nombre de projeccions, pogué escoltar, al final, una salva d'aplaudiments de part de la nombrosa i assabentada concurrència que omplenava per complet la sala d'actes del CENTRE, de la què en rebé moltes felicitacions.

El dia 12 de gener, visitaren l'estació superior del funicular i Torre de la Companyia d'aigües de Barcelona.

El dia 14, el Sr. Lluís Juanico, ressenyà la visita efectuada a la impremta i oficines *La Vanguardia* i establiment tipogràfic dels Srs. Henrich i C.^a.

Els dia 23 anaren a Mongat per a visitar la cantera i forns de guix del Sr. J. A. Jordana; la fàbrica de superfosfats del Srs. Barrau, Massó i C.^a i la fàbrica del Anís del Mono, de Badalona.

El dia 26, visitaren la Central de Telèfonos del carrer d'Avinyó.

El dia 28, el Sr. Antoni Guerin ressenyà l'excursió efectuada a les instal·lacions hidro-elèctriques que a Tremp té la «Riegos y Fuerza del Ebro, S. A.».

Noves

NOVES JUNTES. — Han fet assaber al CENTRE l'anomenament de ses Junes Directives la «Real Academia de Ciencias y Artes», el «Col·legi Notarial» d'aquesta ciutat, el «Círcol Artístic de Sant Lluç», i la Societat excursionista madrilenya «Peñalara».

CONVITS. — Ha sigut també convidat el CENTRE per la «Real Academia de Ciencias y Artes» al seu inaugural de curs; i pel «Foment Autonomista Català» a l'acte del repartiment de premis als alumnes de l'Escola que sosté aquella entitat. Fou delegat per la Directiva per a assistir al primer dels actes, el President de la Secció de Geologia reverend Mossèn Marian Faura.

NOVA ENTITAT EXCURSIONISTA. — S'ha constituït a la industrial ciutat de Sabadell un nou grup excursionista havent sigut un dels seus primers actes sol·licitar la adhesió al nostre CENTRE.

OFICI DE CONDOL. — S'ha dirigit al Capítol Catedral de Tarragona per la mort del que fou Arquebisbe d'aquella arxi-diòcesi l'ltm. Antolín López Peláez qui tantes proves havia donat d'amor a Catalunya i que jamai havia desoït a nostre CENTRE en ses peticions.

FOLLETS DE PROPAGANDA I POSTALS. — Han començat els treballs de preparació per a els follets de propaganda d'enguany pels xalets refugis, i

s'ha encarregat a la Secció de Fotografia l'edició de postals de Camprodon a Ull de Ter, per Setcases, que formarà la tercera sèrie de postals del Pirineu Català, i la segona sèrie del Pirineu Aragonès.

GUIES I ITINERARIS. — S'han firmat entre el CENTRE, l'Atracció de Forasters i la casa editorial L'Avenç un contracte per a la confecció d'unes guies i itineraris de Catalunya per ús dels excursionistes, encarregant de la seva cura i direcció a nostre volgut consoci i pràctic excursionista D. Eduard Vidal i Riba.

Relació numèrica dels senyors que han visitat el «Xalet Refugi de La Renclusa» i societats excursionistes o recreatives a què perteneixen:

SOCIETATS	Número de visitants
«Centre Excursionista de Catalunya»	28
Societat «Peñalara», de Madrid	8
«Centre Excursionista del Vallès», de Sabadell	3
«Amigos de Aragón»	3
«Centre Excursionista Montseny»	2
«C. A. D. C. I.», de Barcelona	2
«F. C.» de Barcelona	2
«Club Muntanyenc»	1
«Centre Excursionista Barcelonès»	1
«Foment Martinenc»	1
«Ski Club Tolosano»	1
«Orfeón de Graus»	1
«Deutschen Furnverein Barcelona»	2
«Deutschen Österreichischens Alpenvereins»	1
«Club Alpin Français»	3
«Touring Club-Alpin»	1
Senyors visitants que no perteneixen a cap societat	66
Guies espanyols	13
Guies estrangers (de Luchón, França)	5
TOTAL DE VISITANTS EN L'ISTIU 1918	144

Benasc (La Renclusa), 1.er d'Octubre de 1918.

VDA. I FILLS DE JOSEP SAYÓ

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aran)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE GENER DE 1919

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQVES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA	MÍNIMA ABSOLUTA	MITGES MENSUALS	
8 matí	4 tarda	en 24 hores	en 24 hores	A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
— 1°31	1°83	14° (dia 15)	—15° (dies 25, 26)	8 matí	4 tarda
				675.6 mm.	675.5 mm.
Oscil·lació extrema mensual 29° Variació màxima diürna (dia 25) 25°5				A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
				MITGES MENSUALS	
		6°70	—3°90	761.6 mm.	764.4 mm.
				Màxima (dia 25) 774.8 mm.	
				Mínima (dia 4) 736.7 »	
				Oscil·lació extrema 38.1 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda		
Termòmetre sec	— 1°31	1°83	Total d'aigua caiguda en el mes	127.1 mm.
Termòmetre moll	— 1°79	1°15	Dia de major caiguda (dia 5)	28.5 »
Humitat (percentatge)	92	87	Intensitat per dia de pluja i neu	12.7 »
Dies de saturació	16	11	Total d'espessor de neu en el mes	1.03 mt.
			Dia de major espessor (dia 28)	0.35 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades	Calma

VENT

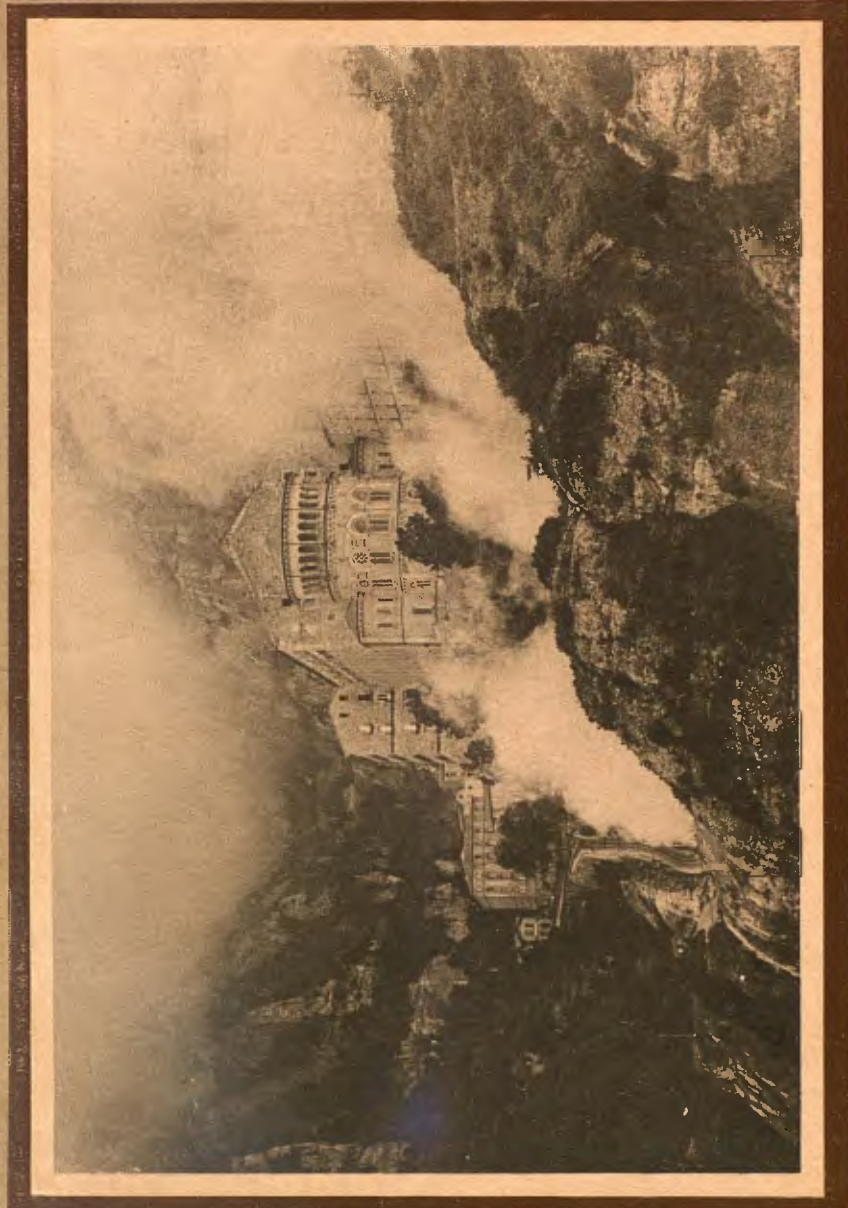
DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	24	23	Mitja mensual diària	14.206 k.
N.	—	2	Màxima absoluta (dia 7)	150.600 k.
NE.	1	1	Recorregut total en el mes	440.400 k.
E.	—	2		
SE.	—	1		
S.	3	2		
SW.	2	—		
W.	—	—		
NW.	1	—		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	9	9	Pluja	10			8 matí	4 tarda
			Boira	2				
			Gebre	1				
Nuvolosos.	6	6	Glaçada total	16				
			Glaçada, 8 m.	22				
Coberts.	16	16	Neu	10			6.16	6.51
			Cúmulus.	—	2			

NOTA. — És extraordinàriament interessant el fort descens baromètric observat del 4 al 5, traspassant al del 18 de Novembre de 1916, el vent fou del S.

Les anotacions diàries han estat preses per l'H.^o José i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

Clixé d' Adolf Zerkowitz

MONESTIR DE MONTSERRAT

Barcelona